

KICHIK VA O'RTA KORXONALARDA XAVFSIZLIK MADANIYATI BO'YICHA XORIJIY VA MILLIY TADQIQOTLAR TAHLILI

Mustafaev. B. E

Annotatsiya: *Mehnat xavfsizligi madaniyati kichik va o'rta korxonalarda (KOK) muhim masaladir, chunki resurslar cheklanganligi va tizimli yondashuvning yetishmasligi sababli xavfsizlik darajasi past bo'ladi. Ushbu maqola xorijiy va milliy tadqiqotlarning tahlilini taqdim etadi, muammolarni ochib beradi va yechimlar taklif qiladi. Tadqiqotlar asosida KOKlarda xavfsizlik madaniyatini yaxshilash zarurligi ta'kidlanadi.*

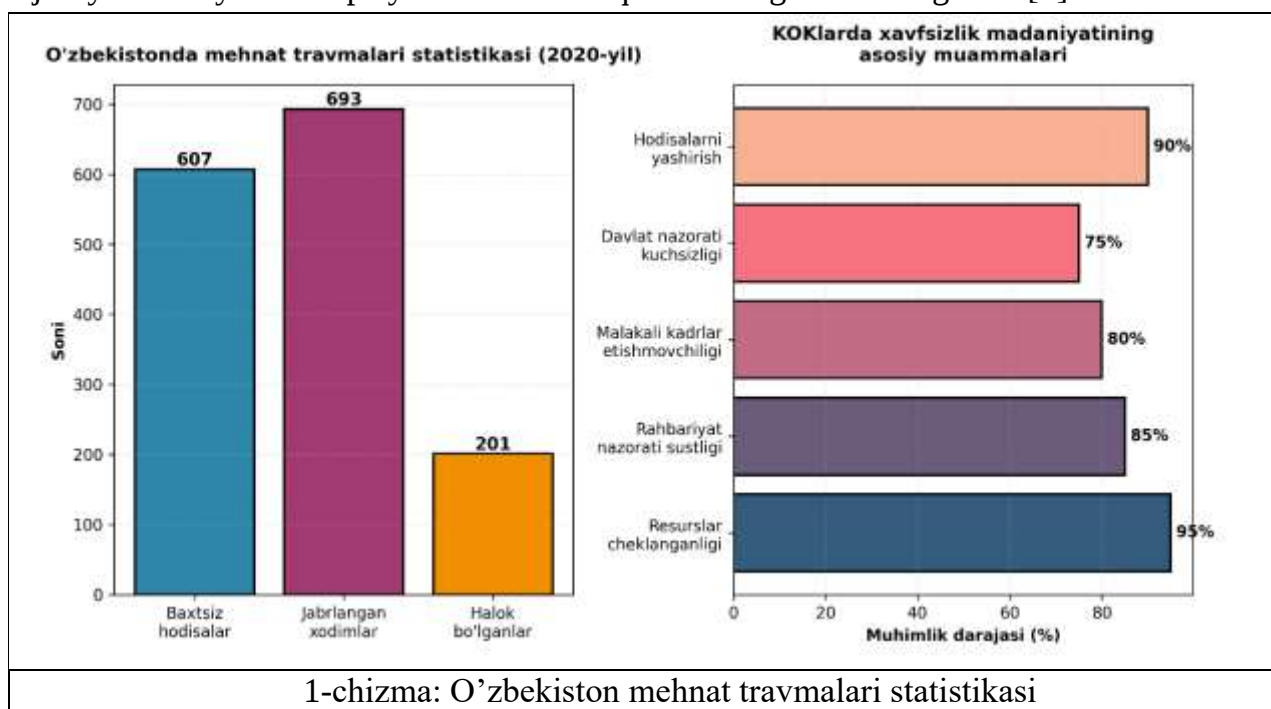
Kalit so'zlar: *mehnat xavfsizligi, xavfsizlik madaniyati, kichik va o'rta korxonalar (KOK), xorijiy tadqiqotlar, milliy tadqiqotlar, diagnostik indekslar, baxtsiz hodisalar*

Mehnat xavfsizligi madaniyati – tashkilot va uning a'zolari xavfsizlikka oid qarashlari, qadriyatlar va xatti-harakatlari majmuasidir. Ayniqsa, kichik va o'rta korxonalarda (KOK) bu madaniyatni shakllantirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Resurslar cheklanganligi, malakali kadrlar etishmovchiligi va tizimli yondashuvning yetishmasligi sababli KOKlarda xavfsizlik madaniyati ko'pincha zaif bo'ladi [1]. Ushbu maqola O'zbekistonlik tadqiqotchi B. Mustafayevning dissertatsiyasiga asoslanib, mazkur mavzu bo'yicha xorijiy va milliy tadqiqotlarning tahlilini taqdim etadi. Maqsad – muammolarni ochib berish va yechimlar taklif qilish orqali soha rivojiga hissa qo'shish.

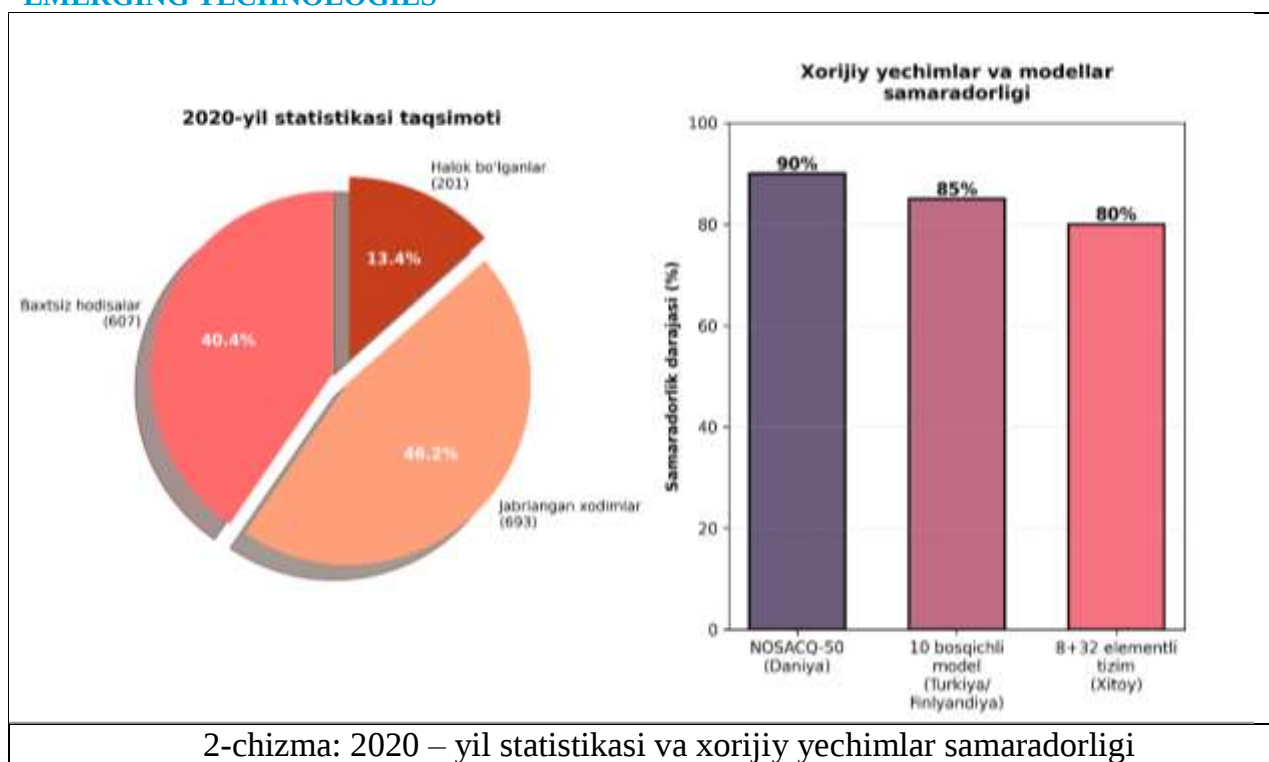
Aspect	Xorijiy tadqiqotlar	Milliy tadqiqotlar
Asosiy muammolar	Resurs cheklovlari, rahbariyatning xavfsizlikka "ortiqcha xarajat" sifatida qarashi, davlat nazorati kuchsizligi, hodisalarni yashirish	Baxtsiz hodisalar statistikasi yashirin, ilmiy izlanishlar yetishmaydi, madaniyat ruhiyati tahlil qilinmagan
Tadqiqot yo'nalishlari	KOKlarda xavfsizlik madaniyatini baholash modellarini rivojlantirish (NOSACQ-50, 10 bosqichli model, 8+32 elementli tizim)	Umumiy mehnat muhofazasi masalalari (S. Goyipnazarov, G.Z. Turakulova va boshq.), ammo maxsus diagnostik indeks yo'q
Taklif etilgan yechimlar	Rahbariyat liderligini kuchaytirish, o'qitish dasturlarini joriy etish, diagnostik vositalarni moslashtirish	Milliy kontekstga mos diagnostik indeks (masalan, OSCI-UZ) ishlab chiqish, baxtsiz hodisalarni kamaytirish

Xorijiy olimlar KOKlarda mehnat xavfsizligi madaniyatini o'rganishda keng izlanishlar olib borganlar. Masalan, Malayziyada qurilish sohasidagi kichik korxonalar o'rganilganda, rahbariyatning xavfsizlikka "ortiqcha xarajat" sifatida qarashi va resurs tanqisligi asosiy to'siqlar ekanligi aniqlangan. U yerda xavfsizlik dasturlari va o'qitishlar sustligi tufayli madaniyat shakllanmayotgani qayd etilgan [2]. Gana qurilish sohasida o'tkazilgan tadqiqotda ham shunga o'xshash holat kuzatilgan: kichik pudratchilar xavfsizlikka e'tibor bermay, davlat

nazorati kuchsizligi tufayli hodisalar ko'p. Adzivor va hamkorlar KOKlar uchun moslashgan ijobiy madaniyat konsepsiyasini ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaganlar [3].

Polshada oziq-ovqat sanoatidagi kichik korxonalar tadqiqoti rahbariyat liderligi va xodimlar ishtirokining muhimligini ko'rsatgan. Moliyaviy cheklovlar va me'yoriy talablar murakkabligi to'siq bo'lsa-da, xavfsizlikni jalb etish orqali madaniyatni yaxshilash mumkin [4]. Bangladesh to'qimachilik sanoatida 2013-yilgi Rana Plaza fojiasi ortidan o'tkazilgan izlanishlar rasmiy tekshiruvlarning sayozligini va hodisalarni yashirish illatini ochib bergan [5]. Rossiyada mehnat muhofazasi tadqiqotlari sharhida ko'rsatilishicha, yagona uslubiyat yo'q, ko'rsatkichlar lokal darajada. Taranushina baxtsiz hodisalarning tub sababi madaniyat sustligi ekanini ta'kidlagan [6]. Daniyada ishlab chiqilgan NOSACQ-50 so'rovnomasi kichik kompaniyalarda xavfsizlik muhitini diagnostika qilishda samarali vosita bo'lib, xodimlar rahbariyatga ishonchi va majburiyatlarni tahlil qiladi [7]. Turkiya va Finlyandiya olimlari qurilishdagi kichik pudratlar uchun 10 bosqichli model taklif qilganlar, bu model xavfsizlikni bosqichma-bosqich yo'lga qo'yishga yordam beradi [8]. Xitoyda KOKlar uchun 8 ta asosiy va 32 ta ikkilamchi elementli tizim ishlab chiqilgan [9]. O'zbekistonda KOKlarda mehnat xavfsizligi madaniyati bo'yicha tadqiqotlar hali yetarli emas. Rasmiy statistikaga ko'ra, 2020-yilda 607 ta baxtsiz hodisa sodir bo'lib, 693 nafar xodim jabrlangan, 201 nafari halok bo'lgan. Real holat bundan battar bo'lishi mumkin, chunki hodisalarni yashirish illati mavjud [10]. O'zbekistonlik olimlar S. Goyipnazarov, K.A. Atabaev, Sh.G. Musayev, G.Z. Turakulova mehnat muhofazasi masalalarini o'rganishgan, ammo KOKlar uchun maxsus diagnostik indeks yo'q. 2015–2023 yillardagi maqolalar ko'pincha oddiy hisobotlar bo'lib, madaniyat ruhiyati tahlil qilinmagan.

2-chizma: 2020 – yil statistikasi va xorijiy yechimlar samaradorligi

Xorijiy tadqiqotlar KOKlarda resurs tanqisligi, rahbariyat nazorati sustligi va nazorat kuchsizligini asosiy muammo sifatida ko'rsatadi. Modellar va indekslar (NOSACQ-50, 10 bosqichli model) yechimlar taklif qiladi. Milliy darajada O'zbekistonda statistika yashirin, ilmiy izlanishlar yetishmaydi. Dissertatsiya asosida KOKlar uchun diagnostik indeks ishlab chiqish zarur – bu baxtsiz hodisalarni kamaytirib, madaniyatni yuksaltiradi. Kelgusida milliy kontekstga mos indekslar yaratish – muhim vazifa.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Legg, S. J., Olsen, K. B., Laird, I. S., & Hasle, P. (2015). Managing safety in small and medium enterprises. *Safety Science*, 71, 189–196.
2. Belayutham, S., & Che Ibrahim, C. K. I. (2019). Barriers and strategies for better safety practices: The case of construction SMEs in Malaysia. *Construction Economics and Building*, 19(1), 1–15.
3. Adzivor, E., Emuze, F., Ahiabu, M., & Kusedzi, M. (2024). Scaling up a positive safety culture among construction small and medium-sized enterprises in Ghana. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21(7), 817.
4. Kabiesz, P. (2024). Safety Culture in SMEs of the Food Industry: A Case Study and Best Practices. *Sustainability*, 16(24), 11185.
5. Akhter, S., Rutherford, S., & Chu, C. (2019). Exploring the system capacity to meet occupational health and safety needs: The case of the ready-made garment industry in Bangladesh. *BMC Health Services Research*, 19(435), 1–11.
6. Glebova, E. B., Volokhina, A. T., & Vikhrov, A. E. (2023). Development of a model for improving the occupational safety culture management process in a fuel and energy enterprise. *Journal of Mining Institute*, 259, 68–78.

7. Kines, P., Lappalainen, J., & Mikkelsen, K. L. (2011). Nordic Occupational Safety Climate Questionnaire (NOSACQ-50): A new tool for diagnosing safety climate. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 41(6), 634–646.
8. Gunduz, M., & Laitinen, H. (2017). A 10-step safety management framework for construction small and medium enterprises. *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics*, 23(3), 353–359.
9. Li, L., Yan, P., Wang, X., Liu, S., Zhang, Q., & Zhu, Y. (2024). Research on the safety culture in medium and small enterprises. *Emergency Management Science and Technology*, 4, e021.
10. Turakulova, G. Z. (2025). Ishlab chiqarish korxonalarida sodir bo'lgan baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklariga oid statistik ma'lumotlar tahlili. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 47(3), 1121–1130.